

فراسوی رنج و رؤیا

برابری دلالتی - پارادایمی از تفکر سیاسی

کتاب اول

مؤلف: عباس منوچهری

دانشگاه تربیت مدرس

تهران، ۱۳۹۵

مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

پژوهشکده تاریخ اسلام

فراسوی رنج و رویا
روایتی دلالتی - پارادایمی از تفکر سیاسی
[کتاب اول]

مؤلف: عباس منوچهری

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام با همکاری مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی

مدیر نشر: خلیل قویدل

ویراستار: محمد باسط

طراح جلد: مهناز شاه‌علیزاده

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰

ردیف انتشار: ۴۸

قیمت وره: ۴۷۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیمصر^ع، خیابان شهید عباسپور، خیابان گلگاران، شهرز شرقی، شماره ۹

تلفن: ۳ - ۸۸۷۶۸۶۱ - ۸۸۶۷۶۱

veiw@vw.ptc.ac.ir

[این پروژه توسط پژوهشکده تاریخ اسلام با همکاری مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی به چاپ رسید.]

سرشناسه: منوچهری، عباس، ۱۳۳۵ -

عنوان و نام پدیدآور: فراسوی رنج و رویا: روایتی دلالتی - پارادایمی از تفکر سیاسی / عباس منوچهری.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۵ -

مشخصات ظاهری: ج.

شابک: دوره: 7-978-600-7398-22-7 ج. 1-978-600-7398-20-3 ج. 2-978-600-7398-21-0-0

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: علوم سیاسی - فلسفه - تاریخ، اخلاق و سیاست، علوم سیاسی - ایران، اسلام و سیاست - ایران

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۴۹۷/۱ JAVI

رده‌بندی دیویی: ۳۲۰ شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۹۶۶۶۶

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای دیگر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روس و ریدو ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به علل ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف به منبع اصیل و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آمادۀ همکاری با همهٔ کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعهٔ ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجههٔ همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورتِ اُرد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی تعداد آن به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم‌سابقهٔ پژوهشکده، تأسیس دانشنامهٔ جهانی تا، یکی جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست علمی از استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی از پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام به وسیلهٔ پایگاه انتشار خود با همهٔ پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همهٔ فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهندهٔ فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز خاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جاه‌طلبانه، که انعکاس‌دهندهٔ همهٔ آثار موجود در زمینهٔ تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانهٔ تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همهٔ تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام

ما، به عنوان انسان هایی که آموخته اند چگونه رنج مشترک خود را به امید برای آینده تبدیل کنند، متعهد شده ایم که همه مردم خود را از زنجیر دائمی فقر، محرومیت و رنج آزاد کنیم.

نلسون ماندلا

آدمیان آزاد متولد می شوند، ولی در هر گوشه و کنار در زنجیرند... برای فقرا غل و زنجیر و برای متمولین قدرت می آورند.

ژان ژاک روسو، گفتاری در منشأ نابرابری

وقتی فلسفه، رباب سیاست سخن می گویند... در رؤیای راه حلی هستند که آنان را قادر خواهد کرد تا از سیاست بی نیاز شوند.

ساواتر، معمای زندگی

رالز از رؤیای تأسیس مساوات اجتماعی و اقتصادی کامل صرف نظر کرده و مسئله ای مطرح می کند که هدف آن کوچک تراز آن رؤیا است، اما هیچ بدگی آن کمتر نیست. مسئله این است که تحت چه شرایطی می توان در جوامع جدید «عدل» بسوی «حققت» را اقامه نمود.

«لاکامپانی، فلسفه سیاسی در جهان معاصر

آنچه منطقاً ما را برمی انگیزد، نه صرف تمییز ناپسندگی که عدالت در جهان، که وجود بی عدالتی های آشکارا چاره پذیر پیرامونمان است، که در پی زدودن شان هستیم. چیز انگیزشی - با همه نابرابری ها یا سرخوردگی هایی که از آن رنج می بریم و دلیل کافی برای گریزانان داریم. در این حال کمابیش در گذران روزمره مان هویدا است، در جهان پهنآوری نیز که در آن زندگی می کنیم. دایره هایی فراگیرتر از بی عدالتی در آن، مشهود است.

سن، اندیشه عدالت

رنج انسان امروز این است که بیش از همیشه مقتدر است و می تواند خود را آنچنان که بخواهد بسازد، اما نمی داند چگونه. زیرا، به قول جان دیوئی، انسان امروز از هر جهت در طول تاریخ مقتدرتر است، اما از همه وقت به قول او «اخلاق»، و به نظر من حتی «علم اخلاق»، در دوره جدید پریشان تر است. علم اخلاق یعنی علم «چگونه باید بودن»؛ انسانی (امروز) این را نمی داند.

علی شریعتی، امت و امامت

فهرست مطالب

۱	پیش‌گفتا.....
۵	فراسوی رن و رؤیای مرمی.....
۷	اخلاق، سیاست، و اقتصاد در غرب کلاسیک.....
۹	دانش مدنی/سیاسی در ایران رن میانه.....
۱۱	رنسانس و علم سیاست.....
۱۲	مدرنیته و دانش سیاسی.....
۱۶	پیشرفت، اقتصاد، سیاست: آغاز «پایان» دانش سیاسی.....
۲۰	روسو و «علم مدنی/سیاسی» بدیل.....
۲۱	دانش سیاسی در «دو قرن نوزدهم».....
۲۴	دانش سیاسی در قرن بیستم.....
۳۱	دانش سیاسی و توسعه.....
۳۱	تحول پارادایمی در نظریه‌های توسعه.....
۳۵	یادداشت‌ها.....
۳۹	مقدمه بر کتاب اول.....
۳۹	فهم اندیشه سیاسی: روایتی دلالتی.....
۳۹	اندیشه سیاسی چیست؟.....
۴۳	پنج دلالت اندیشه سیاسی.....
۴۷	مسئله روش.....
۴۸	یادداشت‌ها.....
۴۹	بخش اول: دلالت‌های تاریخی-وضعیتی.....

۵۱.....	۱. بحران‌ها
۵۴.....	دلالت وضعیتی در اندیشه سیاسی مدرن
۵۸.....	بحران‌های قرن نوزدهم
۶۰.....	بحران‌های قرن بیستم
۶۳.....	دلالت وضعیتی در اندیشه معاصر ایران
۶۴.....	شرایط استعماری و اندیشه رهایی
۶۷.....	یادداشت‌های بخش اول
۷۱.....	بخش دوم: دلالت‌های بنیادین
۷۳.....	۲. انسان و سعادت
۷۳.....	مقدمه
۷۴.....	سعادت انسان در اندیشه کلاسیک
۷۶.....	سعادت انسان در اندیشه رواقی و قرن میانه
۷۸.....	انسان و سعادت در اندیشه متفکران ایران
۸۳.....	انسان و سعادت در عصر مدرن
۸۷.....	انسان و سعادت در قرن نوزدهم
۹۱.....	پایان سروری انسان
۹۳.....	سعادت انسان در تفکر انتقادی معاصر
۹۸.....	انسان نزد جماعت‌گرایان
۹۹.....	انسان در اندیشه پسامدرن
۱۰۰.....	یادداشت‌های بخش دوم
۱۰۵.....	بخش سوم: دلالت‌های هنجاری
۱۰۷.....	۳. عدالت، برابری، دوستی
۱۰۷.....	عدالت و برابری
۱۰۸.....	عدالت و برابری در تاریخ تفکر سیاسی
۱۱۳.....	عدالت و برابری در اندیشه قرون میانه ایران
۱۱۷.....	عدالت در اندیشه غرب در قرون وسطای متأخر و دوران آغازین مدرن
۱۲۰.....	عدالت و برابری در اندیشه سیاسی اروپای قرن نوزدهم
۱۲۱.....	عدالت و برابری در قرن بیستم

۱۲۴	دوستی
۱۲۵	دوستی در عصر کلاسیک
۱۲۸	دوستی در اندیشه مسلمانان
۱۳۱	افول دوستی در دوران مدرن
۱۳۳	احیای دوستی در دوران معاصر
۱۳۶	دوستی در اندیشه گاندی و شریعتی
۱۳۹	۴. حق، آزادی، مقاومت
۱۳۹	حق
۱۴۰	حق در اندیشه کلاسیک و میانه
۱۴۳	حق در اندیشه مدرن
۱۴۷	حق در اندیشه قرن نوزدهم
۱۵۰	حق در اندیشه قرن بیستم
۱۵۱	حقوق مردم
۱۵۴	آزادی
۱۵۸	آزادی در دوران مدرن
۱۶۲	اندیشه آزادی در ایران معاصر
۱۶۳	الگوهای نظری آزادی
۱۶۶	سوژگی و آزادی
۱۶۸	مقاومت
۱۶۹	مقاومت در اندیشه سیاسی غرب
۱۷۰	مقاومت در قرن نوزدهم
۱۷۲	اندیشه مقاومت در دنیای معاصر
۱۷۶	مقاومت ضد استعماری
۱۷۶	مقاومت در اندیشه معاصر غرب
۱۸۲	مقاومت دموکراتیک
۱۸۳	یادداشت‌های بخش سوم
۱۹۵	بخش چهارم: دلالت‌های راهبردی
۱۹۷	۵. اقتدار
۱۹۷	اقتدار در دوران باستان
۲۰۲	اقتدار در اندیشه ایرانی

۲۰۳	اقتدار در اندیشه سیاسی پس از اسلام
۲۰۷	اقتدار در قرون وسطی در غرب
۲۰۸	اقتدار و حکومت در اندیشه مدرن
۲۱۰	حکومت در قرارداد اجتماعی فردگرا
۲۱۲	حکومت برای صیانت
۲۱۳	پایان حکومت: اقتدار بازار و/یا حاکمیت عمومی
۲۱۵	اقتدار عمومی به مثابه حکومت
۲۱۷	حکومت در اندیشه قرن نوزدهم
۲۱۸	حکومت در پایان قرن نوزدهم
۲۲۰	اندیشه حکومت در قرن بیستم
۲۲۲	نظریه «نظام سیاسی پس از جنگ»
۲۲۴	اقتدار و حکومت در اندیشه سیاسی ایران و هند معاصر
۲۲۶	«امامت» به مثابه اقتدار انقدسی
۲۲۹	۶. گفتگو
۲۳۰	گفتگو در تاریخ سیاست اندیشی
۲۳۸	یادداشت‌های بخش چهارم
۲۴۳	بخش پنجم: دلالت‌های کاربردی- عملی
۲۴۷	۷. مصلحت عمومی
۲۴۷	مقدمه
۲۴۸	مصلحت عمومی (خیر مشترک) و دولت در اندیشه دوران کلاسیک و رنسانس غرب
۲۵۱	مصلحت در اندیشه ایرانی قرون میانه
۲۵۳	خیر مشترک در آغاز دوران مدرن
۲۵۷	از دولت به جامعه مدنی
۲۶۰	دولت و خیر مشترک و احیای پارادایم کل نگر
۲۶۲	هگل: دولت اخلاقی و آزادی به مثابه مصلحت عمومی
۲۶۵	جامعه مدنی در اندیشه قرن بیستم غرب
۲۶۵	جامعه مدنی و خیر مشترک در پارادایم ارتباطی
۲۶۷	اندیشه دولت در ایران و هند

۲۶۹.....	سه پارادایم مصلحت
۲۷۱.....	۸. قانون
۲۷۲.....	سیر مفهومی قانون
۲۷۹.....	قانون در اندیشه مسلمانان
۲۸۱.....	قانون در عصر مدرن
۲۸۸.....	قانون در اندیشه معاصر غرب
۲۹۱.....	۹. شهروندی
۲۹۱.....	مقدمه
۲۹۲.....	شهروندی در دوران کلاسیک
۲۹۷.....	سنت‌های شهروندی
۳۰۳.....	ارکان شهروندی
۳۰۳.....	عضویت
۳۰۴.....	حقوق
۳۰۵.....	وظایف
۳۰۶.....	مشارکت
۳۰۷.....	الگوهای (پارادایم‌های) شهروندی
۳۰۷.....	شهروندی چندفرهنگی
۳۰۹.....	شهروندی فمینیستی
۳۱۰.....	شهروندی مجادله‌ای
۳۱۳.....	شهروندی پسااستعماری
۳۱۸.....	شهروندی زیست محیطی
۳۲۲.....	شهروندی تفسیری
۳۲۵.....	۱۰. سیاست‌گذاری: رفاه و توسعه
۳۲۶.....	دلالت‌های هنجاری و سیاست‌گذاری
۳۳۱.....	سیاست‌گذاری و رفاه در قرن بیستم
۳۳۲.....	اندیشه سیاسی و «توسعه»
۳۳۳.....	توسعه انسانی و تفکر هنجاری
۳۳۴.....	توسعه انسانی و سیاست‌گذاری
۳۳۶.....	یادداشت‌های بخش پنجم
۳۴۶.....	نمایه

پیشگفتار

«رنج» و «رؤیا» همیشه با اندیشه و عمل انسانی نسبتی بنیادین داشته و دارند. «رنج» از دیرباز در فرهنگ‌های گوناگون و در زمانه‌های مختلف در قالب و شیوه‌های مختلف خاستگاه اندیشه و عمل بوده، و در عین حال چیرگی و حاکمیت آن موضوع اندیشه‌ورزی بوده است. مصائب بشر گاه تا آنجا گریزناپذیر انگاشته شده که برخی از متفکران بودن انسان را همانا رنج دانسته‌اند، برخی دیگر انسان را موجودی دانسته‌اند که در رنج می‌زیید.^(۱)

«رؤیا» نیز یا حاصل غفلت از درد و رنج‌های بشر یا برآمده از آن و یا بدیلی برای اندیشه‌ورزی بشر و نیز محملی برای اندیشه و عمل انسانی بوده است. برخی تمیزبین آگاهی و رؤیا را ناممکن دانسته‌اند، و برخی رؤیا را به تفکر و تلاش ترجیح داده‌اند.

در این میان، در طول تاریخ بشر، اندیشه و تأمل در باب اندیشه‌ورزی از دو جهت با رنج و رؤیا مرتبط بوده است. متفکر سیاسی رنج‌های زمانه را به صورت عنوان و صائب یا معضلات زمانه فهم کرده است و خود نیز از وجود آنها رنج برده است؛ آنگاه وضع بدیلی را به عنوان وضع مطلوب، شاید به مثابه یک رؤیا، ارائه داده است.

در سال‌های اخیر در ایران مباحث بسیار جدی درباره تاریخ فکر و دانش سیاسی مطرح شده است که ضرورت تاریخی-اخلاقی این معرفت‌پردامنه در زمانه و زمینه پرتلاطم جهانی شدن و عصر ارتباطات را نشان می‌دهد.

(۱) شاید بتوان تعبیر اول را هستی‌شناسانه (انتولوژیکال) و نوع دوم را زیستمانی (اگزستانسیال) دانست.

از طرف دیگر، با توجه به روند احیای فلسفه سیاسی در دوره معاصر، از یک سو، و چرخش مطالعات توسعه و علم اقتصاد به سوی اندیشه سیاسی/هنجاری^(۱)، از سوی دیگر، فهم هر چه بیشتر میراث اندیشه سیاسی، به منظور بهره بردن از این روند و این چرخش، ضرورتی تاریخی به نظر می‌رسد.

در طول تاریخ، در تمدن‌ها و فرهنگ‌های گوناگون، متفکران سیاسی در مواجهه با معضلات زمانه و جامعه خود خط‌مشی‌های کلان برای «زندگی خوب» را صورت‌بندی کرده‌اند. دغدغه «زندگی خوب» همیشه در تاریخ فکر جایگاه مهمی داشته است. در یونان کلاسیک، تأمین رفاه و زندگی خوب به مثابه مصلحت عمومی موضوع «دانش سیاسی» بود. مفاهیمی چون «سعادت»، «آزادی»، «بختی»، «مصلحت عمومی»، «خیر مشترک»، «عدالت»، و «آزادی» از جمله دال‌هایی است که در دوره‌های مختلف تاریخ فکر، و مشخصاً اندیشه سیاسی (که شامل فلسفه سیاسی، علم سیاسی، ادبیات سیاسی، و ایدئولوژی سیاسی می‌شود)، شاخص «زندگی خوب» بوده‌اند. در این میان، همیشه پرسش اصلی این بوده است که کدام ترتیبات اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی می‌تواند به «زندگی خوب» باشد.

تا حدود دو قرن پیش، پاسخ به پرسش فوق یعنی «چستی مناسبات نیک اجتماعی و چگونگی دستیابی به آنها» با اندیشه سیاسی دهه ۱۸ و ۱۹ شد. اما در قرن هجدهم «علم اقتصاد» و سپس در قرن نوزدهم «جامعه‌شناسی» مدعی پاسخ‌گویی به پرسش فوق شدند و اندیشه سیاسی به حاشیه رانده شد. در ادامه این روند، در قرن بیستم رندنای انگلیسی‌زبان «دانش سیاسی»، که در دوره‌های آغازین شکل‌گیری خود در امتداد اخلاقی و عجین با آن بود، با پیروی از مقومات دیسیپلینی «علم اقتصاد»، و با قرار گرفتن در مسیر دیسیپلینی سه‌گانه، یعنی سیاست (با موضوع دولت)، اقتصاد (با موضوع تولید ثروت)، و جامعه‌شناسی (با موضوع جامعه)، به علوم تجربی پیوست و از اخلاق گسست؛ تا آنجا که پیتر لاسلت در دهه ۱۹۵۰

(۱) باید توجه داشت که از مفهوم «هنجار» در علوم اجتماعی به معنای «معیارهای پذیرفته شده برای کردار در جامعه» استفاده می‌شود، اما در دانش سیاسی هنجار یعنی نوع مطلوب مناسبات برای جامعه، مثلاً عدالت یا آزادی یا همبستگی در اندیشه سیاسی هنجار شمرده می‌شوند. متفکر سیاسی هنجار یا هنجارهایی را برای دستیابی افراد جامعه به سعادت فردی یا مصلحت عمومی ارائه می‌دهد.

«مرگ فلسفه سیاسی» را اعلام کرد. البته این در حالی بود که در دهه ۱۹۴۰ میلادی مائوتزتونگ در چین، در دهه ۱۹۵۰ گاندی در هند، و سپس در دهه ۱۹۶۰ فرانتس فانون در الجزایر، کابرال در گینه، ادواردو گالیانو در پرو، و در همان زمان ژان پل سارتر در فرانسه، هربرت مارکوزه در آلمان و آمریکا، و علی شریعتی در ایران هریک اندیشه سیاسی خاصی را برای گذار از وضعیت نامطلوب موجود صورت بندی می کردند. نهایتاً، در دهه ۱۹۷۰ میلادی، جان رالز در دنیای انگلو-آمریکان و هابرماس در اندیشه قاره ای فلسفه سیاسی را احیا کردند.

در همین دوران، یعنی از اواخر قرن بیستم، در علم اقتصاد و جامعه شناسی توسعه نیز نوعی چرخش هنجاری صورت گرفته است. این چرخش به صورت «اقتصاد هنجاری» (لبره، محبوب الحق، و آرتیا س) و «اخلاق توسعه» (دنيس گولت و گاسپر) در جامعه شناسی توسعه آغاز شد. با این چرخش، در حقارت بین نظریه های توسعه، از یک سو، و اندیشه سیاسی، از سوی دیگر، نوعی همگرایی معنایی و تاریخی ایجاد شد که متضمن اذعان به مبنا بودن اندیشه سیاسی برای ایجاد هر نوع تغییر و تحول اجتماعی، از جمله برای توسعه و پیشرفت و ایجاد ترتیبات و مناسبات لازم برای زندگی بهر راست است.

این کتاب تلاشی است برای آشکارسازی تف منات میراث اندیشه سیاسی برای «توسعه»، و همچنین مقدمه ای است برای اندیشه و «پاس» در زمانه ای که مناسبات و ترتیبات اقتصادی-اجتماعی موجود موجب رنج و ناخشنودی بی ف اوان برای جوامع بشری شده است. با این هدف، کتاب با رویکرد دو-وجهی دلالتی-پارادایمی رشته شده است. این کتاب شامل دو جلد است. پس از مقدمه، در جلد اول، دلالتهای پنجگانه به صورت تاریخی-توصیفی شناسایی می شوند. این پنج دلالت شامل دلالتهای تاریخی-وضعیتی، دلالتهای بنیادین (سعادت انسان)، دلالتهای هنجاری (عدالت، برابری، دوستی، حق، آزادی، مقاومت)، دلالتهای راهبردی (اقتدار و گفتگو) و دلالتهای کارکردی (مصلحت عمومی، قانون، شهروندی، رفاه، و توسعه) می شوند. در جلد دوم، با توجه به نقش تاریخی و عملی نظریه های اقتدار، انواع ششگانه الگوهای نظری اقتدار (دلالتهای راهبردی، نظریه نظام سیاسی) به صورت پارادایمی نوع شناسی شده اند. منطلق این نوع شناسی در مقدمه همان جلد آمده است.

در اینجا لازم است مراتب سپاس‌گزاری از همکاران و دوستانی که مؤلف را در انجام این کاریاری داده‌اند اعلام شود. آقای دکتر محسن علوی پور کل متن اولیه را خواندند و پیشنهادهای اصلاحی دادند. آقای دکتر محمد علی توانا سهم عمده‌ای در تقریر فصل شهروندی داشته‌اند. آقای دکتر مرتضی بحرانی در مباحث مربوط به فارابی علاوه بر یاری مؤلف در خواندن متون اصلی فارابی به زبان عربی، اصلاحات و پیشنهادهای مؤثری داشته‌اند. خانم دکتر نرگس تاجیک نشاطیه در متن اولیه عدالت مشارکت داشتند و آقای دکتر فریبرز محرم‌خانی در مباحث مربوط به اندیشمندان مسلمان در متن اولیه با انجام دادن پژوهش مشارکت داشتند. آقایان دکتر حسنی فرد، و دکتر خدایار مرتضوی، و دکتر قدیر نصری هم با پیشنهادهای اصلاحی خود متن را به‌ر بهبود بخشیدند. در نهایت البته، مسئولیت همه کاستی‌ها بر عهده مؤلف است. همچنین ما بابت پاس ویژه خود را از مسئولان محترم پژوهشکده تاریخ اسلام که با حمایت خود به انجام رسانیدن این کار را تسهیل کردند اعلام می‌دارد.